

SANKCIONISANJE GOVORA MRŽNJE NA INTERNETU PREMA NACIONALNOJ REGULATIVI REPUBLIKE SRBIJE

Pregledni naučni članak

DOI 10.7251/APDN1901053I	UDK 316.647.5/.8:004.738.5(497.11)
--------------------------	------------------------------------

Doc. dr Aleksandar R. IVANOVIĆ*

Doc. dr Dragana RANĐELOVIĆ*

Apstrakt: Govor mržnje kao usmeni ili pisani govor koji se svodi na javno izazivanje mržnje prema određenoj grupi (ili pojedinoj osobi) zbog nekog njenog ličnog svojstva u svrhu stvaranja neprijateljstva, diskriminacije i nasilja predstavlja opasnost po društvo u cjelini. Govor mržnje se danas preselio na internet, koji omogućava stvaranje globalnog foruma za zagovaranje netolerancije i nejednakosti, jer je efekat takvog delovanja vidljiviji, a šanse za otkrivanje i kažnjavanje onih koji ga pokreću su manje. Nepoznavanje propisa, njihova neprimjena, nizak nivo medijske pismenosti i kulture, nepostojanje opšteprihvaćene definicije govora mržnje, doprinijeli su da internet postane mjesto gdje svako može reći šta god želi, bez osjećaja lične odgovornosti.

U ovom radu autori nastoje da na sveobuhvatan i koncizan način prikažu nacionalne propise koji sankcionišu govor mržnje na internetu. Iako ne postoji jedinstvena definicija govora mržnje, autori će da ukažu na njene suštinske elemente, manifestaciju, način ispoljavanja. Takođe, ukazaće na nužnost i načine prevencije, kao i mehanizme kojima se ostvaruje zaštita.

Ključne riječi: govor mržnje, diskriminacija, govor mržnje na internetu, prevencija govora mržnje,...

Uvod

Na Svjetskom ekonomskom forumu 2016. godine definisan je termin "Četvrta industrijska revolucija", digitalno doba u kome tehnološki napredak utiče na cjelokupan društveni sistem, zdravlje, ekonomiju, bezbjednost, politiku.

Kako se širio uticaj digitalne tehnologije, a posebno interneta, tako se širila i rasprava o uticaju interneta: da li donosi dobrobit za čovječanstvo ili je to suprotna prijetnja za društvo u cjelini?

Digitalne tehnologije donose mogućnosti za učenje i obrazovanje, omogućavaju pristup informacijama, mogu pružiti ekonomske prilike tako što mladim lju-

* Departman pravnih nauka Internacionalnog Univerziteta u N. Pazaru, e-mail: a.ivanovic@uninp.edu.rs

* Departman pravnih nauka Internacionalnog Univerziteta u N. Pazaru, e-mail: d.randjelovic@uninp.edu.rs

dima nude mogućnosti obuke i pristup službama za pronalaženje poslova, odnosno tako što stvaraju nove vrste poslova.

Međutim, postoji i tamna strana interneta i digitalnih tehnologija, od zlostavljanja i seksualnog zlostavljanja, trgovine djecom i drugih nezakonitih aktivnosti koje štete djeci, govor mržnje, nasilna radikalizacija i ekstremizacija, uticaj na razvoj nervnog sistema (Unicef, 2017: 1).

Govor mržnje predstavlja usmeni ili pisani govor koji se svodi na javno izazivanje ili uzrokovanje mržnje prema određenoj grupi (ili pojedinoj osobi) zbog nekog njenog određenja u svrhu stvaranja neprijateljstva, razdora, diskriminacije i nasilja i/ili raspaljivanja već postojeće mržnje, s tim što se ona kroz javni govor mržnje razvija, jača i produbljuje.

Danas je internet postao najsigurnije i najmoćnije sredstvo za širenje govora mržnje. Govor mržnje se preselio na internet jer je efekat vidljiviji, a šanse za otkrivanje i kažnjavanje vinovnika su manje. Sa jedne strane broj korisnika interneta svakodnevno raste, a sa druge njihova medijska pismenost je na niskom nivou. Nepoznavanje propisa, njihova neprimjena, nizak nivo medijske pismenosti i kulture, nepostojanje opšteprihvaćene definicije govora mržnje, doprinijeli su da internet postane mjesto gdje svako može reći šta god želi, bez osjećaja odgovornosti i uz neadekvatnu reakciju nadležnih organa. U ovom radu autori su akcenat stavili da nacionalnu regulative Republike Srbije u nastojanju da na sveobuhvatan i koncizan način prikažu propise u kojima je regulisan govor mržnje, ali i da ukažu na nužnost njegove prevencije.

1. Govor mržnje – pojam i manifestacija

Na samom početku neophodno je najprije definisati pojam govora mržnje. Termin „govor mržnje“ (*hate speech*) prvi put se pojavio krajem osamdesetih godina u Sjedinjenim Američkim Državama među pravnicima koji su željeli da bolje objasne specifičnu vrstu ekstremnog rasističkog govora koji je veoma štetan a kojim su se do tada bavile različite pravne tradicije (Brown, 2017). Upotreba ovog termina se brzo proširila kako u medijima tako i među opštom populacijom, a ovaj pojam je preveden i prihvaćen globalno.

Govor mržnje se najopštije može definisati kao izražavanje koje sadrži poruke mržnje ili netrpeljivosti prema nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili vjerskoj grupi ili njenim pripadnicima, prema polu i seksualnoj opredijeljenosti, a sve češće ovaj pojam obuhvata i netrpeljivost prema različitom političkom i drugom mišljenju kao i nacionalnom i društvenom porijeklu (Komitet pravnika za ljudska prava, 2017: 1). Govor mržnje predstavlja svaku formu izražavanja koja ohrabruje, promovise ili opravdava netoleranciju, diskriminaciju i neprijateljstvo koje je usmjereno prema pripadniku druge rase, nacionalnosti, religije, pola, seksualne orijentacije, porijekla i drugog ličnog svojstva pojedinca ili grupe (Ivanović, 2018: 408).

Govor mržnje predstavlja usmeni ili pisani govor koji se svodi na javno izazivanje ili uzrokovanje mržnje prema određenoj grupi (ili pojedinoj osobi) zbog nekog njenog određenja u svrhu stvaranja neprijateljstva, razdora, diskriminacije i nasilja i/ili raspaljivanja već postojeće mržnje, s tim što se ona kroz javni govor mržnje razvija, jača i produbljuje. Poruka koja je izražena u govoru mržnje je uvijek uperena prema ličnim karakteristikama ili specifičnostima osjetljivih grupa (Ivanović, 2018: 409).

Iako ne postoji jedinstvena opšteprihvaćena definicija, lično svojstvo je suštinski elemenat u svim definicijama govora mržnje. Ta lična svojstva mogu biti: rasa, nacionalna ili etnička pripadnost, vjeroispovijest, jezik, pol, seksualna opredijeljenost, političko i drugo mišljenje i uvjerenje, društveno porijeklo, ali i drugo lično svojstvo.

Govor mržnje se može manifestovati kroz: stvaranje prezira prema određenom licu ili grupi; stvaranje negativnog stereotipa prema određenom licu, odnosnu grupi; podsticanje diskriminacije i neprijateljstva; osudu okoline prema određenom licu ili grupi; izazivanje osjećanja nesigurnosti i straha kod određenog lica/ili pripadnika određene grupe; nanošenje fizičkih i psihičkih bolova određenom licu, odnosno pripadniku određene grupe; podsticanje i izazivanje nasilja prema određenom licu ili grupi; stvaranje osjećaja kod velikog dijela građana da je takvo ponašanje prema određenom licu/grupi društveno poželjno i opravdano; izazivanje osjećaja kod širokog kruga građana da će takvo ponašanje biti tolerisano i neće biti predmet odgovornosti.

Govor mržnje može se plasirati putem: radijskih i televizijskih programa; novina; internet portala; dijeljenjem letaka; objave i komentara na internet-stranama i društvenim mrežama.

2. Internet u službi govora mržnje

Internet predstavlja najsigurnije i najmoćnije sredstvo za širenje govora mržnje, virtuelni prostor koji može da mobilize veliki broj istomišljenika velikom brzinom i koji predstavlja realnu prijetnju za društvo ukoliko se preseli u realni svet, što se često dešava. Internet omogućava stvaranje globalnog foruma za zagovaranje netolerancije i nejednakosti (Tsesis, 2001: 832).

Broj korisnika interneta neprestano raste: 68,1% domaćinstava u Srbiji posjeduje računar, 68% domaćinstava posjeduje internet-priključak, 92,6% stanovništva koristi mobilni telefon (RZSRS, 2017). Procjenjuje se da u Srbiji Fejsbuk ima 3,7 miliona korisnika, Instagram 1,2 miliona korisnika, dok Twiter ima 350 000 korisnika (Društvene mreže RS, 2018).

Kako bi izašli u susret potrebama publike, tradicionalni mediji su napravili svoja digitalna izdanja. Međutim, potrebe publike danas su što veći protok informacija u što kraćem roku, u formi senzacionalističkih naslova, koji često i ne odgovaraju samom tekstu. Čitanje sadržaja na digitalnim medijima je površno, bez udubljanja u suštinu, što vodi do pogrešne percepcije činjenica.

Globalna dostupnost je karakteristika interneta koja omogućava stvaranje grupa čiji su članovi fizički udaljeni, ali između kojih postoji bliskost. U objašnjenju ponašanja individue u gomili leži objašnjenje opasnosti govora mržnje preko interneta. U grupi individua gubi svoju individualnost. Zbog teže identifikacije individue u masi, gubi se osjećaj odgovornosti za svoje postupke, koji postaju mnogo ekstremniji i destruktivniji. Dolazi do masovnog širenja određenog ponašanja poput virusa, jer pojedinci u gomili teže da bez pitanja prihvataju i slijede ideje, mišljenje i emocije većine. Grupe mržnje na društvenim mrežama jedan su od najčešćih oblika elektronskog nasilja. Samo na Facebook-u, najpopularnijoj društvenoj mreži sa više od milijardu korisnika, može se pronaći veliki broj grupa mržnje u kojima osobe, često djeca i mladi, kritikuju i vrijeđaju svoje vršnjake, poznanike, učitelje ili slavne osobe (Ciboci, 2014: 17). U toj grupi oni razmjenjuju uvredljive, mrzilačke, diskriminatorne poruke. One najčešće okupljaju mlade koji kritikuju svoje vršnjake, učitelje, nastavnike.

Internet je dostupan danas gotovo svima. Sadržajima na internetu se može pristupiti u bilo koje vrijeme i na bilo kom mjestu. Interaktivnost interneta omogućava samoorganizovanje, mobilnost korisnika, ali i aktivno učešće u kreiranju medijskih sadržaja putem komentara.

Na internetu možete biti potpuno anonimni. Anonimnost daje lažni osjećaj moći, gubi se osjećaj odgovornosti za svoje postupke i smanjuje rizik od straha da ćete biti uhvaćeni.

Internet ima decentralizovanu strukturu koja onemogućava jedinstvenu primjenu propisa. Smještanjem sadržaja na servere, koji se nalaze u drugim zemljama, onemogućava se primjena nacionalnih propisa na njih.

Govor mržnje na tradicionalnim medijima može vidjeti ograničen krug ljudi koji gleda određeni kanal, koji kupuje određene novine. Na internetu publika je neograničena. Zbog interaktivnosti moguće je targetiranje ciljnih grupa kojima je animozitet prema određenim grupama jedina zajednička karakteristika, a čije bi mobilisanje putem tradicionalnih medija bilo mnogo teže.

Govor mržnje u tradicionalnim medijima je „kratkog daha“. Novine se prodaju, televizijska emisija prestane da se emituje, plakati se prelijepe, ali govor mržnje na internetu može trajati 24 časa, 7 dana u nedjelji.

Anonimnost, globalna publika, ali i distanca od žrtve govora mržnje, omogućavaju punu negativu afirmaciju govora mržnje na internetu (Miladinović, 2013: 180). Žrtva predstavlja samo digitalizovanu dehumanizovanu sliku. Ne može se razviti empatija jer se ne vide suze, bol.

3. Govor mržnje – nacionalni propisi u Republici Srbiji

Zakonodavnopравни okvir za regulaciju govora mržnje u elektronskim medijima može se podijeliti na formalni i neformalni. Formalni okvir čini međunarodno i nacionalno zakonodavstvo, dok se pod neformalnim smatraju mjere samo-

regulacije koje donose novinarska i medijska udruženja, kao i distributeri sadržaja na internetu.

U ovom radu autori su stavili akcenat na formalne i neformalne propise nacionalnog karaktera.

Ustav Republike Srbije, kao najviši pravni akt, u čl. 46 jemči slobodu mišljenja i izražavanja, kao i slobodu da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obavještenja i ideje. Međutim, u istom članu je i ograničava, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala, demokratskog društva i nacionalne bezbjednosti Republike Srbije. U čl. 49 zabranjuje se i kažnjava svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, vjerske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti.

Zakon propisuje da se Republička radiodifuzna agencija stara da programi emitera ne sadrže informacije kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog različite političke opredijeljenosti ili zbog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili zbog seksualne opredijeljenosti (ZRD, čl. 21). U njenoj nadležnosti je i odlučivanje o predstavkama fizičkih i pravnih lica i o prigovorima emitera u vezi sa radom drugih emitera. Fizička i pravna lica imaju pravo da Agenciji podnose predstavke u vezi sa sadržajem programa emitera ako smatraju da se tim programima vrijeđaju ili ugrožavaju njihovi lični interesi ili opšti interes. Agencija može emiteru izreći opomenu i upozorenje, a može mu, u skladu sa odredbama ovog zakona, privremeno ili trajno oduzeti dozvolu za emitovanje programa. Agencija može da pred nadležnim sudom ili drugim državnim organom pokrene postupak protiv emitera ili odgovornog lica emitera ako njegovo činjenje ili nečinjenje ima obilježja djela kažnjivog prema zakonu. Prijava se može podnijeti putem sajta Republičke radiodifuzne agencije i ne može biti anonimna.

Zakon zabranjuje da oglasna poruka, neposredno ili posredno, podstiče diskriminaciju po bilo kom osnovu, a posebno po osnovu uvjerenja, nacionalne, etničke, vjerske, rodne ili rasne pripadnosti, političkog, seksualnog ili drugog opredijeljenja, društvenog porijekla, imovinskog stanja, kulture, jezika, starosti ili psihičkog ili fizičkog invaliditeta (ZOŠ, čl. 8). Takođe, zabranjeno je neopravdano odbiti objavljivanje, odnosno emitovanje oglasne poruke ili na drugi način neopravdano praviti razliku ili nejednako postupati, isključivati, ograničavati ili davati prvenstvo različitim oglašivačima u istim ili sličnim situacijama.

Zakon zabranjuje govor mržnje i propisuje da se idejama, mišljenjem, odnosno informacijama koje se objavljuju u medijima ne smije podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredijeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično djelo (ZJI, čl. 75).

Zakon propisuje da je zabranjeno izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog

njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mjestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način (ZZD, čl. 11). Svako ko smatra da je diskriminisan može podnijeti pritužbu Povjereniku za zaštitu ravnopravnosti u pisanoj formi na priloženom obrascu koji se može preuzeti i sa sajta www.ravnopravnost.gov.rs. Pritužba treba da sadrži podatke o tome ko je žrtva diskriminacije, ko je izvršio diskriminaciju, opis diskriminatornog postupka, kao i dokaze o pretrpljenoj diskriminaciji (isprave, svjedoci i dr.). Pritužba mora da bude potpisana. Postupak pred Povjerenikom za zaštitu ravnopravnosti je besplatan i traje 90 dana. Povjerenik postupa po pritužbama zbog diskriminacije, daje mišljenje o tome da li je bilo diskriminacije, a ako utvrdi da jeste, daje preporuku diskriminatoru. Ako diskriminator ne postupi po preporuci izdaje opomenu, a ako ni onda ne postupi, obavještava javnost. Povjerenik može da podnosi krivične i prekršajne prijave zbog povrede zabrane diskriminacije. Povjerenik može da podnosi tužbe zbog povrede zabrane diskriminacije u svoje ime, a uz saglasnost i za račun diskriminisane osobe, ukoliko već nije pokrenut ili pravnosnažno okončan postupak pred sudom po istoj stvari (Povjerenik za zaštitu ravnopravnosti, 2018).

Krivični zakonik propisuje krivično djelo Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje i netrpeljivosti (KZ RS, čl. 317). Zaštitni objekt ovog krivičnog djela je nacionalna, vjerska i rasna jednakost građana Republike Srbije. Jednakost i zajedništvo građana u Republici Srbiji se gradi na uzajamnom poštovanju i povjerenju svih koji žive u njoj. To zajedništvo se čuva stalnim njegovanjem, uvažavanjem svih osobesnosti nacionalnih, vjerskih, rasnih, kulturnih i drugih vrijednosti koje odlikuju pojedine narode i etničke zajednice u Republici Srbiji (Jović, 2011: 240). Zakonik propisuje osnovni, kvalifikovani i posebni oblik ovog krivičnog djela. Umišljaj je jedini oblik vinosti za ovo krivično djelo.

Radnja izvršenja osnovnog oblika ovog krivičnog djela je postavljena alternativno kao izazivanje ili raspirivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje ili netrpeljivosti (stav 1). To dalje znači da će djelo postojati kako u situaciji kada nije prisutna nacionalna, rasna, vjerska mržnja ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama, pa se ona na različite načine izaziva (tj. stvara, prouzrokuje), tako i onda kada ona postoji kao latentno stanje ili kao stanje manjeg intenziteta, pa se onda dalje raspiruje (Stojanović, 2017: 936). Izazivanje podrazumijeva stvaranje mržnje ili netrpeljivosti po pomenutim osnovama u situaciji gdje takve pojave nisu postojale, dok je raspirivanje uvećavanje (produbljivanje, odnosno proširivanje) već postojeće mržnje, netolerancije i netrpeljivosti. Dakle, izazivanje ili raspirivanje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje ili netrpeljivosti može se izvršiti na različite načine i različitim sredstvima: govorom, natpisom i drugim radnjama, čime se utiče na to da se stvaraju ili jačaju određena osjećanja ili stav prema nekom narodu ili etničkoj zajednici. U smislu bića ovog krivičnog djela mržnja se shvata kao negativno osjećanje visokog intenziteta koje predstavlja vrlo plodno tlo za za preduzimanje različitih ekcesnih ponašanja prema

pripadnicima određenog naroda ili etničke zajednice. Kada je u pitanju netrpeljivost, ona se u odnosu na mržnju shvata kao negativno osjećanje "blažeg" intenziteta (tzv. predvorje osjećanja mržnje), koje takođe može prouzrokovati određena negativna ponašanja koja u kranjoj liniji mogu doprinijeti izvršenju ovog krivičnog djela. Ovdje treba napomenuti da se u krivičnopravnoj teoriji postavlja pitanje, a postoje oprečna mišljenja, po pitanju toga da li se prezir prema nekom narodu, odnosno etničkoj zajednici, može obuhvatiti pojmom netrpeljivosti. Naime, za razliku od mržnje i netrpeljivosti, prezir prema nekom narodu ili etničkoj zajednici predstavlja negativan stav koji se najčešće izražava u vidu ignorisanja i kao takav ne sadrži potencijal za vršenje određenih djelatnosti i akcija uperenih protiv nekog naroda ili etničke zajednice, tako da izazivanje i raspirivanje prezira ipak ne bi bilo dovoljno za postojanje ovog krivičnog djela (Stojanović, 2017: 936).

Djelo je svršeno samim preduzimanjem neke aktivnosti sa ciljem izazivanja ili raspirivanja mržnje ili netrpeljivosti, tj. nije neophodno da su te aktivnosti i dovele do izazivanja ili raspirivanja mržnje ili netrpeljivosti, odnosno da je nastupila posljedica. Dakle, sama posljedica ovog djela je ugrožavanje ravnopravnosti građana, bez obzira na nacionalnu, rasnu ili vjersku pripadnost. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela postoji onda kada su ostvarene neke od zakonom utvrđenih kvalifikatornih okolnosti (stav 2), koje ukazuju na izvršenje osnovnog oblika krivičnog djela: a) prinudom, b) zlostavljanjem, c) ugrožavanjem sigurnosti, d) izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili vjerskih simbola, e) oštećenjem tuđih stvari, f) skrnavljenjem spomenika, spomenobilježja ili grobova (Simonović, 2010: 624). Za ovaj oblik djela predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina.

Drugi teži oblik će postojati kada je osnovni oblik ili prvi teži oblik ovog krivičnog djela izvršen zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako je usljed tih djela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posljedica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Srbiji (stav 3). Za ovaj oblik djela, u slučaju da je pod kvalifikatorskim okolnostima učinjeno djelo iz stava 1, propisana je kazna zatvora od jedne do osam godina, a ako je učinjeno djelo iz stava 2- kazna zatvora od dvije do deset godina.

Pored naprijed navedenog krivičnog djela, članom 387 propisano je krivično djelo Rasna i druga diskriminacija u čijem stavu 3 propisuje radnju izvedenja ovog krivičnog djela koja se ogleda u: a) širenju ideje o superiornosti jedne rase nad drugom, b) propagiranju rasne mržnje ili podsticanju na rasnu diskriminaciju. Radi se zapravo o tri oblika rasističke propagande. Za ovaj oblik djela popisana je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine. Takođe, u stavu 4 ovog krivičnog djela propisana je radnja izvršenja ovog djela, čiji se oblik ogleda u širenju ili činjenju na drugi način javno dostupnih tekstova, slika ili svakom drugom predstavljanju ideja ili teorija koje zagovaraju ili podstrekavaju mržnju, diskriminaciju ili nasilje, protiv bilo kojeg lica ili grupe lica, zasnovanih na rasi, boji

kože, vjerskoj pripadnosti, nacionalnosti, etničkom porijeklu ili nekom drugom ličnom svojstvu. Za ovaj oblik djela propisana je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine.

Zakon zabranjuje govor mržnje i propisuje da se Regulator stara da programski sadržaj pružaoca medijske usluge ne sadrži informacije kojima se podstiče, na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje zbog rase, boje kože, predaka, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, vjerskih ili političkih ubijedenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, imovnog stanja, rođenja, genetskih osobenosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog i porodičnog statusa, osuđivanosti, starosne dobi, izgleda, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava (ZEM, čl. 51).

Zakon zabranjuje proizvodnju, umnožavanje, skladištenje, prezentaciju, veličanje ili na bilo koji drugi način širenje propagandnog materijala, simbola ili obilježja kojima se izaziva, podstiče ili širi mržnja ili netrpeljivost prema slobodnim opredijeljenjima građana, rasna, nacionalna ili vjerska mržnja ili netrpeljivost, propagiraju ili opravdavaju neonacističke i fašističke ideje i organizacije ili se na drugi način ugrožava pravni poredak (ZZM, čl. 3).

4. Samoregulacija

Samoregulacija predstavlja neformalni, odnosno meki normativni okvir za regulaciju govora mržnje i obuhvata samoregulaciju koju sprovode novinska, medijska udruženja, distributeri sadržaja na internetu. Iako su ovi mehanizmi manje formalni, zasnovani na dobrovoljnoj primjeni, imaju mnogo efikasniju i preventivnu i represivnu funkciju nego zakonski propisi.

Kodeks novinara nalaže novinarima da učine sve kako bi izbjegli diskriminaciju po osnovu rase, pola, jezika, boje kože, nacionalnosti, vjere, seksualne opredijeljenosti, ali i drugih ličnih svojstava. Savjet za štampu je nezavisno, samoregulatorno tijelo koje okuplja izdavače, vlasnike štampanih, onlajn-medija i novinskih agencija i profesionalne novinare. Osnovan je da bi pratio poštovanje Kodeksa novinara Srbije u štampanim i onlajn-medijima, kao i u novinskim agencijama i rješavao žalbe pojedinaca i institucija na sadržaje tih medija. Savjet za štampu se bavi i edukacijom za postupanje u skladu sa Kodeksom novinara i radi na jačanju uloge medija u Srbiji (Savjet za štampu, 2018).

Savjet za štampu ima Komisiju za žalbe koja odlučuje o žalbama na tekstove, fotografije, onlajn-komentare i druge sadržaje medija, njihovih vebsajtova, internet-portala i novinskih agencija. Njene usluge su besplatne. Odluku donosi u roku od 45 dana od dana prijema žalbe.

Pretpostavke koje moraju biti ispunjene, kako bi Komisija za štampu postupala po određenoj žalbi, jesu da nije nastupila zastarjelost, odnosno da nije prošlo više od tri mjeseca od objavljivanja spornog sadržaja, kao i da je žalbu

podnijela osoba koja je lično pogođena objavljivanjem. Komisija najprije obavještava glavnog i odgovornog urednika o podnijetoj žalbi i traži od njega da provjeri da li je moguće da se spor riješi van Komisije, objavljivanjem izvinjenja ili demantija.

Ako Komisija za žalbe odluči da je došlo do povrede novinarskog kodeksa, medij koji je objavio sporni sadržaj mora da objavi odluku komisije.

U slučaju da je riječ o mediju koji nije prihvatio nadležnost Savjeta za štampu, Komisija izriče javnu opomenu.

Zbog toga neke od evropskih preporuka u borbi protiv govora mržnje u elektronskim medijima jesu i stalna moderacija i nadgledanje komentara. Pojedini evropski mediji imaju zaseban opis posla – moderacija komentara. Problem u Republici Srbiji je što elektronski mediji angažuju mali broj lica koja su zadužena za moderaciju komentara.

Softveri koji bi filtrirali sadržaje predstavljaju dobru potporu u borbi protiv govora mržnje. Međutim, oni ne mogu detektovati suptilne i indirektno sadržaje kojima se širi govor mržnje, poput slike.

Evropska komisija i četiri velika IT preduzeća (Facebook, Microsoft, Twitter i Youtube, kasnije su se pridružili Instagram i Google) 2016. godine objavili su Kodeks postupanja za borbu protiv nezakonitog govora mržnje na internetu. Potpisivanjem Kodeksa IT preduzeća obavezala su se da preduzimaju daljnje napore u borbi protiv nezakonitog govora mržnje na internetu. To uključuje stalni razvoj unutrašnjih postupaka i osposobljavanje osoblja kako bi se osiguralo da će preispitati većinu prijava za uklanjanje nezakonitog govora mržnje u manje od 24 časa i, ako je potrebno, onemogućiti pristup takvom sadržaju ili ga ukloniti. Takođe, obavezala su se da će ojačati svoja partnerstva sa organizacijama civilnog društva koja će upozoravati na sadržaj kojim se podstiče na nasilje i ponašanje kojim se iskazuje mržnja. Pored svake objave na Facebooku postoji dugme "Prijavi" putem kojeg korisnici mogu da prijave neprihvatljiv sadržaj za koji smatraju da treba da bude uklonjen sa ove društvene mreže. Na stotine moderatora, podijeljenih u četiri tima (tim za nasilničko i štetno ponašanje, tim koji analizira sadržaj prijavljen kao govor mržnje, tim za procesuiranje prijava o zloupotrebama, bilo da je reč o prevarama, spamu ili seksualno eksplicitnom sadržaju, kao i tim koji se posebno bavi hakerima i spornim nalozima), analiziraju i vrše procjenu sadržaja na osnovu uspostavljenih standarda zajednice. Oni mogu da uklone sporni sadržaj, mogu onemogućiti korisnika koji je prijavljen da objavljuje određene vrste sadržaja, da ga udalje sa mreže gašenjem naloga ili da ga prijave institucijama nadležnim za sprovođenje zakona (Društvene mreže RS, 2018).

Korisnici Youtube servisa imaju opciju blokiranja osobe koja postavlja sadržaje koje smatraju uznemirujućim. Ukoliko smatraju da sadržaj krši neke od smjernica u vezi sa govorom mržnje, mogu da ga prijave. Međutim, ako žele da

prijave cio nalog nekog korisnika, putem alatke za prijavljivanje, mogu podnijeti detaljniju žalbu. Prijavljivanje sadržaja je anonimno.

Zaključak

Analiza nacionalnih propisa pokazala nam je da je uspostavljen dobar zakonodavno-pravni okvir. Međutim, postoji malo pravnosnažnih presuda, a prije svega malo tužbi. Problem leži u primjeni zakonskih propisa od strane nadležnih organa, ali i odabiru redovnog pravnog puta za ostvarivanje prava od strane samih građana. Oni se rijetko odlučuju na podnošenje tužbi zbog nepoznavanja zakonskih propisa, ali i duge i skupe procedure. Potrebno je donijeti zakon koji će na sveobuhvatan i koncizan način regulisati govor mržnje, jasno definisati ovaj pojam, predvidjeti sankcije, pojednostaviti proceduru, jasno regulisati postupak ostvarivanja pravne zaštite i nadležne organe. Neophodna je posebna edukacija zaposlenih u nadležnim organima, koji primjenjuju ove norme, kako bi mogli da prepoznaju govor mržnje. Takođe, neophodno je konstantno usavršavanje ovih normi kako bi pratile stalni razvoj digitalnih tehnologija, prije svega samoregulativnih normi.

Samoregulacija predstavlja najefikasniji, najbrži način uklanjanja sadržaja koji predstavljaju govor mržnje i ima mnogo efikasniju i preventivnu i represivnu ulogu kada je u pitanju govor mržnje. Jedna od preporuka Evropske komisije je stalna moderacija komentara i uvođenje novog zanimanja-moderator komentara. Uređivačka odgovornost mora obuhvatiti sve sadržaje na internetu, uključujući i komentare sadržaja. Zbog toga je neophodno da novinarska i medijska udruženja zaposle lica koja će prepoznati govor mržnje i brisati ovakve sadržaje. Međutim, na portale se svakodnevno postavlja na hiljade komentara, zbog toga svaki digitalni medij, distributer sadržaja na internet, mora imati opciju koja će omogućiti čitaocima da sami označe i prijave neprihvatljiv sadržaj.

Neophodno je podići svijest ljudi, pogotovo mladih, o postojanju elektronskog nasilja, njegovim razmjerama i posljedicama, naučiti ih kako da prepoznaju govor mržnje, da treba da poštuju ljudska prava, da su to prava koja pripadaju svakom čovjeku bez obzira na njegovu rasu, pol, jezik, boju, vjeru, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovinu, rođenje ili drugi status.

S obzirom da djeca koriste elektronske medije i internet od najranijih dana, neophodno je uvesti medijsko obrazovanje od prvih školskih dana. Istraživanja pokazuju da su nastavnici manje ili više tolerantni prema govoru mržnje među učenicima. Smatraju ga bezazlenim, prolaznim, sastavnim dijelom njihovog odrastanja i nezrelosti. Veći dio ovakvog sadržaja učenici postavljaju na društvenim mrežama tokom nastave. Zbog toga pored edukacije djece neophodna je i edukacija roditelja i nastavnika.

Literatura:

Brown, A. (2017). What is hate speech? Part 1: The myth of hate, Preuzeto 02.10.2018. sa sajta https://ueaeprints.uea.ac.uk/63210/1/Published_manuscript.pdf.

Ciboci, L. (2014). *Grupe mržnje na društvenim mrežama*, Zbornik radova konferencije –Nasilje na Internetu među i nad djecom i mladima. Zagreb: Društvo za socijalnu podršku.

Ivanović, A. (2018). *Hate speech on internet through illegality to punishment*. Yearbook, no.1 – Human rights protection „From unlawfulness to legality“, Novi Sad: Provincial Protector of Citizens – Ombudsman and Institute of Criminological and Sociological Research Belgrade, pp. 405-417.

Jović, M. (2011). *Krivično pravo – posebni deo – skripta I*, Novi Pazar: Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru.

Komitet pravnika za ljudska prava (2017). *Govor mržnje i zločin mržnje kao instituti međunarodnog i domaćeg prava*. Beograd.

Miladinović, A. (2013). *Fejsbuk i kriminalitet*. Banja Luka: Internacionalna asocijacija kriminalista.

Podnesite žalbu, Preuzeto 20.10.2018. sa sajta <http://www.savetzastampu.rs/latinica/kodeks-novinara-srbije>.

Savet za štampu, Preuzeto 12.10.2018. sa sajta <http://www.savetzastampu.rs/latinica/>.

Simonović, D. (2010). *Krivična dela u srpskoj legislativi*, Beograd: Službeni glasnik.

Stojanović, Z. (2017). *Komentar Krivičnog zakonika: šesto izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Beograd: Službeni glasnik.

Šta se dešava kada kliknete na Report dugme na Facebook-u, Preuzeto 01.11.2018. sa sajta <https://www.informacija.rs/Drustvene-mreze/Sta-se-desava-kada-kliknete-na-Report-dugme-na-Facebook-u.html>.

Tsesis, A., (2001) Hate in Cyberspace: Regulating Hate Speech On the Internet, *San Diego Law Review* 817/01, pp. 817-874.

Unicef (2017). *Deca u digitalnom svetu – stanje dece u svetu*. New York: Ujedinjene nacije.

Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji. Beograd: Republički zavod za statistiku.

Ustav i zakoni

Ustav Republike Srbije, *Sl. glasnik RS*, 98/2006.

Zakon o elektronskim medijima-ZEM, *Sl. glasnik RS*, 83/2014 i 6/2016 - dr. zakon.

Zakon o javnom informisanju i medijima-ZJI, *Sl. glasnik RS*, 83/2014, 58/2015 i 12/2016 - autentično tumačenje.

Zakon o oglašavanju-ZOŠ, *Sl. glasnik RS*, 6/2016.

Zakon o radiodifuziji-ZRD, *Sl. glasnik RS*, 42/2002, 97/2004, 76/2005, 79/2005 - dr. zakon, 62/2006, 85/2006 i 86/2006 - ispr.

Zakon o zabrani diskriminacije-ZZD, *Sl. glasnik RS*, 22/2009.

Zakon o zabrani manifestacija neonacističkih ili fašističkih organizacija i udruženja i zabrani upotrebe neonacističkih ili fašističkih simbola i obeležja-ZZM, *Sl. glasnik RS*, 41/2009.

Krivični zakonik Republike Srbije-KZ RS, *Sl. glasnik RS*, 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016.

SANCTIONING HATE SPEECH ON THE INTERNET, ACCORDING TO THE NATIONAL REGULATIONS OF THE REPUBLIC OF SERBIA

PhD Aleksandar R. IVANOVIĆ*

PhD Dragana RANĐELOVIĆ*

Summary: Hate speech as an verbal or written speech that comes down to the public hatred of a particular group (or individual person) due to some of its personal characteristics in order to create hostility, discrimination and violence represents a danger to the whole society. Hate speech has now moved to the Internet, which allows the creation of a global forum to advocate intolerance and inequality, because the effect is more visible and less punitive. The Internet is the safest and most powerful medium to spread hate speech, a virtual space that can mobilize a large number of like-minded people at high speed and pose a real threat to society if it moves into a real world, which often happens. The ignorance of regulations, their non-application, low level of media literacy and culture, the lack of a generally accepted definition of hate speech, have contributed to making the Internet a place where anyone can say whatever he wants without a sense of responsibility.

---

* Phd Aleksandar R. Ivanović is assistant professor of Criminal law at Department for law sciences, International University of Novi Pazar, E-mail: a.ivanovic@uinp.edu.rs.

* Phd Dragana Randelović is assistant professor of Civil law at Department for law sciences, International University of Novi Pazar, E-mail: d.randjelovic@uinp.edu.rs.

In this paper, the authors try to present in a comprehensive and concise way national regulations that sanction hate speech on the Internet. Although there is no single definition of hate speech, the authors will point to its essential elements, manifestation, and way of expressing it. The legislative framework for the regulation of hate speech in electronic media can be divided into formal and informal. The formal framework is composed of international and national legislation, and informal is composed of self-regulation measures by journalists and media associations, as well as content distributors on the Internet. An analysis of national regulations has shown us that a good legal framework has been established. However, there are only few judgments, and above all a few lawsuits. The problem lies in the application of legal regulations by the competent authorities, but also the selection of a regular legal road for the protection of their rights by the citizens themselves. They rarely decide to file a lawsuit because of the ignorance of legal regulations but also a long and costly procedure. It is necessary to pass a law that will regulate hate speech in a comprehensive, concise manner, clearly define this term, predict the sanctions, simplify the procedure, clearly regulate the procedure for the realization of legal protection and the competent authorities. It is necessary a special education of employees in competent bodies who apply these norms in order to recognize hate speech. It is also necessary to constantly improve these norms in order to monitor the continuous development of digital technologies, above all self-regulatory norms.

Key words: hate speech, discrimination, hate speech on the Internet, hate speech prevention,...